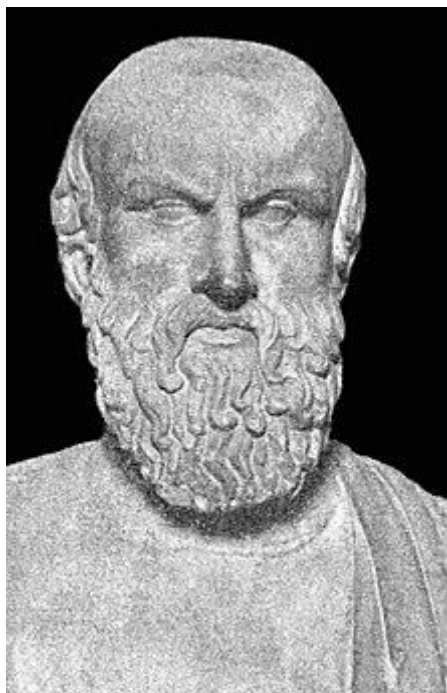

Ajschylos[[edytuj](#)]

[Przejdź do nawigacji](#)[Przejdź do wyszukiwania](#)

Popiersie Ajschylosa znajdujące się w [Muzeach Kapitołińskich w Rzymie](#)

Ajschylos, Aischylos z Eleusis, Eschyl ([gr.](#) Αἰσχύλος *Aischýlos*), (ur. [525 p.n.e.](#) w [Eleusis](#), zm. [456 p.n.e.](#) na Sycylii) – jeden z najwybitniejszych (obok [Sofoklesa](#) i [Eurypidesa](#)) [tragików ateńskich](#), powszechnie uważany za rzeczywistego twórcę [tragicii greckiej](#). Wprowadził na [scenę](#) drugiego [aktora](#), przyczynił się do rozwoju [dialogu](#) i [akcji](#) scenicznej, ograniczył rolę [chóru](#), wprowadził do [tragicii](#) [akcję](#) dziejącą się poza sceną.

Spis treści

- [1Życiorys](#)
- [2Teatr Ajschylosa](#)
 - [2.1Kostium i maska](#)
 - [2.2Ajschylejska tragedia](#)
- [3Charakterystyka twórczości](#)
 - [3.1Ajschylejska idea etyczno-religijna](#)
 - [3.1.1Tendencje monoteistyczne](#)
 - [3.2Tragizm w dziele Ajschylosa](#)
- [4Ajschylos na współczesnych scenach polskich](#)
- [5Spuścizna](#)

- [6Zobacz też](#)
- [7Przypisy](#)
- [8Bibliografia](#)
- [9Linki zewnętrzne](#)

Życiorys[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Ajschylos był synem [Euforiona](#), pochodził z zamożnej, prawdopodobnie arystokratycznej rodziny, lecz swoją sympatią obdarzył [demokrację ateńską](#). Dość wcześnie rozpoczął działalność dramatopisarską. Jego debiut dramatyczny przypadł zapewne na rok 500 p.n.e. Po ukończeniu 25 roku życia (w okresie 70 [Olimpiady](#) w latach 499–496 p.n.e.) rywalizował podobno w konkursie tragicznym z [Pratinasem](#) i [Choirilosem](#), a pierwsze zwycięstwo odniósł w roku 484 p.n.e. Pierwsza tragedia, która zachowała się do naszych czasów, czyli *Persowie*, została wystawiona dopiero w roku 472 p.n.e.^[1] W sumie 13 razy zdobywał doroczną nagrodę [ateńskich](#) igrzysk teatralnych. W wieku 35 lat, w roku 490 p.n.e. walczył jako [hoplita](#) przeciwko [Persom](#) w [bitwie pod Maratonem](#) (w tej bitwie bohatersko zginął jego brat, [Kynegeiros](#)). Najprawdopodobniej brał również udział w [bitwie u przylądka Artemizjon](#), następującej po niej [bitwie pod Salaminą](#) (480 p.n.e.) i w [bitwie pod Platejami](#) (479 p.n.e.)^[2].

Okolo roku 476 p.n.e. na zaproszenie tyrana [Syrakuz](#), [Hierona I](#), wyjechał na [Sycylię](#) na uroczystości związane z założeniem miasta Etna. Podobno Ajschylos wystawił tam swój dramat *Etnijki*. Drugą, a jak przypuszczają niektórzy badacze – trzecią podróż na [Sycylię](#) poeta odbył pod sam koniec życia. Wyjazd ten łączono z faktem, że Ajschylos w jednej ze swoich sztuk ujawnił pewne tajemnice [misteriów](#) co uwikłało go w proces, zakończony jego uniewinnieniem^[3]. Źródła [starożytne](#) wskazują jeszcze inne powody wyjazdu [tragika](#) w tę ostatnią podróż: jednym z nich miało być wygnanie z [Aten](#), spowodowane rzekomo zawaleniem się trybuna podczas [agonu](#) tragediowego, w którym wystawiano jego sztuki; innym – porażka poniesiona w konkursie na [elegię](#) sławiącą poległych w [bitwie pod Maratonem](#); lub wreszcie – zwycięstwo [Sofoklesa](#) nad Ajschylosem w [agonie](#) około roku 468 p.n.e.

Poeta najprawdopodobniej zmarł około roku 456 p.n.e. w [sycylijskim](#) mieście [Gela](#). Według legendy zginął, gdy [orłosep brodaty](#) rzucił na jego łysą głowę żółwia, sądząc, że to kamień, na którym można rozłupać skorupę. Zgodnie z [Pliniuszem Starszym](#), Ajschylos starał się jak najczęściej przebywać na zewnątrz budynków w związku z obawą wywołaną przepowiednią, że umrze zabity przez spadający przedmiot^{[4][5][6]}.

Teatr Ajschylosa[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Ajschylos uchodzi za twórcę tragedii greckiej, lecz pierwsze z ocalałych jego dzieł wystawiano już wtedy, gdy teatr ateński znajdował się na drugim etapie swego rozwoju, czyli wtedy, gdy widowiska realizowano nie na [agorze](#), ale w przestrzeni teatralnej, powstałej w świętym okręgu [Dionizosa](#), tj. przy świątyni Dionizosa we wschodniej części południowego zbocza [akropolis](#) w Atenach^[7].

Zgodnie z ustaleniami [Roberta Chodkowskiego](#) w ewolucji greckiego teatru klasycznego należy wyodrębnić cztery podstawowe okresy:

- Okres pierwszy obejmuje epokę [Pizystrata](#) i jego synów, to znaczy czasy, w których [orquestra](#) znajdowała się jeszcze na agorze.

- Okres drugi obejmuje czasy Ajschylosa, a także pierwszy etap działalności [Sofoklesa](#), kiedy orchesterę i widownię przeniesiono do świętego okręgu Dionizosa.
- Okres trzeci przypada na czas [wojny peloponeskiej](#) i [pokoju Nikiasza](#).
- Okres czwarty to koniec wieku IV p.n.e. Wówczas powstaje tzw. teatr [Likurga](#)^[7].

Współczesne zdjęcie ruin [Teatru Dionizosa](#) w Atenach, gdzie przedstawiono wiele dzieł Ajschylosa

Pierwsze z ocalałych dzieł Ajschylosa nie potrzebowały specjalnego budynku jako tła dla akcji dramatycznej. Aktorzy wykorzystywali odrębną przestrzeń namiotu lub budki, gdzie zakładano kostiumy. Pierwszy zachowany utwór Ajschylosa, który wymagał budynku jako tła dla akcji dramatycznej to *Oresteja*. Istnieje prawdopodobieństwo, że pomysłodawcą takiego drewnianego budynku z trzema drzwiami w ścianie frontowej był Ajschylos. Budynek wznoszono na stycznej do okręgu [orchestry](#). Środkowe drzwi mogły wyobrażać wejście do pałacu królewskiego bądź świątyni. Budynek wykorzystywali też aktorzy jako przestrzeń przygotowań do gry. Zachodzi przypuszczenie, że takie rozwiązanie sceniczne zastosowano między rokiem 467 p.n.e., kiedy wystawiono *Siedmiu przeciw Tebom*, a rokiem 458 p.n.e., czyli rokiem wystawienia *Oresteji*^[8].

Kostium i maska[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Tradycja przypisuje Ajschylosowi wynalazek kostiumu tragicznego. Bardziej prawdopodobne jest jednak to, że Ajschylos wykorzystywał tylko kostiumy bardziej okazałe od tych, które zakładali aktorzy, występujący w spektaklach jego poprzedników^[9]. Teksty utworów dramatycznych zawierają szczątkowe informacje o kostiumach postaci. W tragediach Ajschylosa jedynie w dwóch przypadkach zamieszczono takie informacje, tj. w *Choëforach*, gdzie mowa o tym, że [Elektra](#) nosi czarne szaty oraz w *Agamemnonie*, w którym wskazuje się na szaty Kasandry^[9]. W teatrze Ajschylosa kolor stroju sygnalizował rangę/pozycję osoby, która strój ten nosiła, jak również wyrażał jej nastrój, np. czarna narzutka w szatach Elektry w *Choëforach* była znakiem żałoby bohaterki^[10].

Istotnym elementem kostiumu antycznego aktora była maska. [Robert Chodkowski](#) zaznacza, że przed Ajschylosem maski były wykorzystywane już przez [Tespisa](#), tyle tylko że były to maski niemalowane o dość groteskowym wyglądzie^[10]. „Ajschylos jako pierwszy posłużył się maską malowaną i nadał jej charakter wzbudzający grozę. Maski wyrabiano z płótna lnianego i gipsu, nadając im odpowiednią formę i wygląd przez pozostawienie otworów na oczy i usta oraz przez odpowiednie malowanie. Włosy i broda były doklejane”^[10]. W przedstawieniach posługiwano się także koturnami (tj. specjalnym obuwiem) i [onkosem](#) (tj. wysoką fryzurą), ale nie ma dowodów na to, że były one używane w teatrze Ajschylosa^[10].

Ajschylejska tragedia[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Zgodnie z przekazami [Arystotelesa](#) Ajschylosa należy traktować jako twórcę, który nadał tragedii greckiej jej realny kształt. Jeżeli dokonać zestawienia osiągnięć [Frynichosa](#) z osiągnięciami Ajschylosa,

to okazało się, że ewolucja tragedii-kantaty w tragedię jako formę dramatyczną i dzieło teatralne dokonała się za sprawą Ajschylosa^[11]. Poeta wprowadził tragiczny *patos*, zastosował elementy dramatyczne, które były konsekwencją bezpośredniego przedstawiania akcji na scenie, a także myślał o tragedii jak o koherentnym dziele, mającym swój właściwy kształt w przestrzeni teatralnej^[11]. Poeta także jako pierwszy wprowadził do tragedii tematy religijno-moralne^[11].

Na tragedię Ajschylosa wpłynęła twórczość *Homera*^[12]. Poeta zawdzięcza również sporo poetom lirycznym, zaś pieśni jego chórów można traktować jako formę kontynuacji „liryki chóralnej tworzonej w dialekcie doryckim”^[12]. Wskazuje się na oddziaływanie na Ajschylosa takich poetów, jak *Archiloch* czy *Anakreont*^[12]. Ajschylos nie pozostał także obojętny na ferment naukowy jego epoki. *Robert Chodkowski* zaznacza, że do niektórych fragmentów *Prometeusza* i *Eumenid* przeniknęła terminologia medyczna, do *Agamemnona* słownictwo geometrii, a w *Orestei* można znaleźć terminy prawnicze^[13].

Charakterystyka twórczości[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Ajschylos – tak jak inni twórcy jego epoki – tematykę swoich utworów zakotwiczał w mitologii greckiej. Nie oznacza to, że ukazując postaci mitologiczne i naznaczone uniwersalnością, nie odnosił się do współczesnych mu wydarzeń społeczno-politycznych^[14]. Przeciwnie – odpowiednio dobrane mity dramatyzował w taki sposób, aby można było wypełniać je aktualnymi odniesieniami i aby widzowie mogli wyciągnąć z nich nauki, kształtując własną moralność^[14]. Swoją rolę tragediopisarza traktował bowiem jako rolę wychowawcy społeczeństwa, nauczyciela, uwrażliwiającego na cnoty obywatelskie^[14].

W swych utworach tragediopisarz wznosił się na wyżyny prawdziwej poezji. Jego *tragedie* rozgrywane są zawsze w kręgu największych problemów moralnych i religijnych. Tworzył potężne postaci, zdolne udźwignąć ciężar reprezentowanych przez siebie idei. Bohaterów Ajschylosa cechuje niemal posągowość. Uderzająca w tragediach Ajschylosa jest również majestatyczność i dostojeństwo stylu, prostota i liryczność języka, sceny pełne dramatycznego napięcia i prawdziwego tragizmu. Cechami dystynktywnymi jego twórczości są bezpośredniość i konkretność, zmysłowość, profetyczny ton, surowa prostota, wzniosłość wypowiedzi i przedstawienia, dominacja obrazu i brak skłonności do analizy^[15].

Należy zwrócić uwagę na stosunek Ajschylosa jako artysty i myśliciela do własnej epoki. W jego tragediach odbiło się także wiele ważnych problemów formowania się fundamentów *demokracji ateńskiej*. Ajschylos osadzając swoje utwory w świecie historii lub *mitu*, wypowiadał się językiem sztuki w wielu doniosłych zagadnieniach swoich czasów, wykazywał wyraźną sympatię dla demokracji ateńskiej, a nie akceptował tyranii i wszelkich form despotyzmu.

Ajschylejska idea etyczno-religijna[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Ajschylos należał do ludzi obdarzonych głęboką i refleksyjną wiarą w wyższą siłę, kierującą losami ludzkimi. Uważał, że religia – o ile jest właściwie i refleksyjnie pojmowana – stanowi istotny czynnik kształtowania moralności (cnot) społeczeństwa^[16]. O ile *Homer* ukazywał bogów, będących odpowiednikami egoistycznych i interesownych ludzi, o tyle Ajschylos widział w nich transcendentne siły, warunkujące porządek w świecie, który dla człowieka jest praktycznie niepojmowalny^[16].

Strona tytułowa *Agamemnona* Ajschylosa w opracowaniu [Ulricha von Wilamowitza-Moellendorffa](#)

Ajschylejski model rzeczywistości jest zatem podporządkowany ideom etyczno-religijnym. To one rzutują na kompozycję [tragedii](#), na układ zdarzeń dramatycznych, konstrukcję postaci i kształt obrazów dramatycznych^[17]. Model ten opiera się na przekonaniu, że światem rządzi boska sprawiedliwość, zaś kluczowymi bóstwami, które ją stanowią są [Zeus](#), [Mojry](#) oraz [Dike](#)^[17]. Sprawiedliwość boska i ludzka pozostają tutaj w ścisłej zależności. Obie opierają się wierze w ład, który może zapanować tylko poprzez cierpienie^[18].

W utworach poety dobrzy władcy mają boski majestat. Natomiast kara, która dotyczy złych władców, jest niejako dwuaspektowa: jeżeli źli władcy sprzeciwiają się bogom, to ponoszą karę i kara ta dosięga także ich lud. Jeżeli zaś źli władcy dokonują przestępstw wobec ludu, to również wywołują gniew bogów. Królowie ponoszą bowiem odpowiedzialność za swój lud, ale i lud jest pewnym „przedłużeniem” królów. W dziele Ajschylosa „obraza bogów i obraza ludu to jakby dwa oblicza tej samej zbrodni”^[18].

Można uznać, że Ajschylos występuje jako kontynuator myśli [Homera](#), w dziele którego los – w jednym przypadku – przeciwstawia się bogom, a innym razem jest utożsamiany z wolą Zeusa^[19]. Ponadto podnosi się, że Ajschylos – podobnie jak [Hezjod](#) i [Solon](#) – koncentruje się na kwestiach relacji między Zeusem i Dike, co pozostaje w związku z ajschylejską koncepcją umoralniającej funkcji Zeusa i religii, z konstruktywnym stosunkiem do porządku społeczno-politycznego, z racjonalistycznym traktowaniem zarówno rzeczywistości, jaki i etyki i religii^[19].

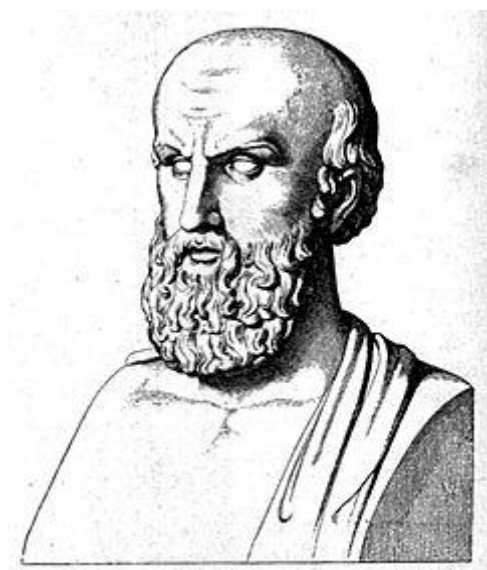
[Solon](#) i Ajschylos wskazują bowiem na związek moralny między winą, jaka jest efektem nadmiaru powodzenia czy bogactwa, a karą, którą zsyłają obrażone bóstwa. Solon podkreśla, że nadmierne bogactwo, czyli *olbos* powoduje przesyt, to znaczy *koros*. Natomiast *koros* jest podstawą pychy, a więc *hybris* w człowieku, który nie posiada mądrości, jaka wynika z myślenia w kategoriach umiaru. Klęska, tj. *ate* człowieka pysznego jest skutkiem jego własnej winy^[20]. Przykładem takiego myślenia w twórczości Ajschylosa jest *Agamemnon*, w którym Chór mówi, że „bezbożny czyn rodzi nowe czyny bezbożne” (tłum. [Stefan Srebrny](#))^[20].

W zestawieniu z dziełem Solona tragedia Ajschylosa jest nastawiona na działanie dydaktyczno-wychowawcze. W przypadku utworów tragika kara i cierpienie są nauczycielami mądrości, bo tylko w ten sposób człowiek zyskuje świadomość reguł i ładu ustanowionego przez Zeusa w oparciu o Dike^[20]. [Maria Maślanka-Soro](#) zauważa, że „Zeus Ajschylosa nie tylko stoi na straży praw Dike i nie tylko jest symbolem kary za przekroczenie kodeksu moralnego, ale że zsyła na człowieka

>zbawienne< cierpienie, a owa myśl urasta w formułę zajmującą istotne miejsce i pełniącą ważną funkcję w strukturze jego tragedii”^[21].

Tendencje monoteistyczne[\[edytuj\]](#) | [edytuj kod](#)

W tragediach Ajschylosa bóstwem centralnym jest [Zeus](#). Jest on bóstwem wszechmocnym, którego wola jest nieuchronna, a jego postanowienia są nieugięte. Zarazem jest on jedynym bóstwem, mogącym być postrzeganym w perspektywie autentycznej wolności. Jedyne ograniczenie niesie konieczność, która jest utożsamiana z Mojżą^[17]. Zeus jest zatem bogiem najwyższym, „uosobieniem najwyższej władzy boskiej”, kierującym wszystkimi sprawami, dbającym o ład świata, uczącym ludzi właściwego postępowania i sprawiedliwości. Na tych ludzi, którzy nie chcą podporządkować się ogólnie panującym regułom, Zeus zsyła cierpienia, aby nauczyć ich mądrości^[22]. Tym samym Ajschylosa można traktować jako wyraziciela idei [monoteizmu](#)^[23].

Ajschylos

Tragizm w dziele Ajschylosa[\[edytuj\]](#) | [edytuj kod](#)

W świecie przedstawionym Ajschylosa każdy wybór i czyn człowieka jest naznaczony [tragizmem](#). Jeśli człowiek dopuszcza się krwawego występku, to nie ma możliwości, aby wiedza o nim pozostała tylko w kręgu osobistym lub rodzinnym. Każdy krwawy czyn dokonany w tym świecie otwiera przestrzeń sakralną, gdzie czyn ten rozlicza się w kategoriach winy i kary^[18].

Ajschylos na współczesnych scenach polskich[\[edytuj\]](#) | [edytuj kod](#)

Jedyne dzieło Ajschylosa, które zwraca uwagę współczesnych polskich reżyserów teatralnych, to *Oresteja*. 25 lutego 2007 roku w [Narodowym Starym Teatrze im. Heleny Modrzejewskiej w Krakowie](#) zaprezentowano *Oresteję* w reżyserii [Jana Klaty](#). W spektaklu wystąpili [Anna Dymna](#) jako [Klitajmestra](#), [Jerzy Grałek](#) jako [Agamemnon](#), Małgorzata Gałkowska jako Cassandra, Juliusz Chrzastowski jako [Ajgistos](#), [Anna Radwan-Gancarczyk](#) jako [Elektra](#), [Joanna Kulig](#) jako Tejsifone. Spektakl otwiera scena katastroficzna, będąca ogólną aluzją do [Zamachu z 11 września 2001 roku](#). Jednak odniesienie to należy traktować nie jako wypowiedź polityczną, ale jako wypowiedź historiozoficzną^[24]. W przedstawieniu stworzono przestrzeń zuniwersalizowaną, to znaczy ani antyczną, ani współczesną, pomimo licznych aluzji do współczesnego życia społecznego, politycznego i kulturalnego. Wykorzystano elementy kultury masowej, operowano konwencjami [popkultury](#), ukazując greckich bogów jako celebrytów i przeszczepiając np. reguły reality shows. Chór

przedstawiono jako „gromadę w garniturach”, zaś [Erynie](#) wystylizowano na girlsband^[25]. Przedstawienie Jana Klaty zinterpretowano jako ostrzeżenie przed zagrożeniami i upadkiem współczesnej cywilizacji^[26].

14 kwietnia 2012 roku w [Teatrze Narodowym w Warszawie](#) odbyła się premiera *Oresteji* wyreżyserowanej przez [Maję Kleczewską](#). W przedstawieniu udział wzięli m.in. [Danuta Stenka](#) jako Klitemnestra, [Mirosław Konarowski](#) jako Agamemnon, Wiktoria Gorodeckaja jako Cassandra i [Kamilla Baar](#) jako Elektra. Twórcy spektaklu nie sięgnęli po tragedię Ajschylosa, aby zaprezentować problemy współczesnych rodzin patologicznych. Zadawali pytania o to, co wzbudza pragnienie mordów i obserwowania śmierci innych. Krytyka podkreśliła, że autorzy dostarczyli tylko „hard core'u oprawionego w estetyczną ramę tańca, muzyki i formuły snu. Uprzystępniają obrazy makabryczne, karmią widzów estetycznymi scenami przemocy”^[27]. Zwracano także uwagę na muzykę skomponowaną przez [Agatę Zubel](#), złożoną z szeptów, krzyków, zaśpiewów, jednogłosowych pieśni chóralnych i dźwięków elektronicznych. Dzięki sferze audialnej ujawniał się tragizm świata Ajschylosa, obnażała się negatywna strona duszy człowieka i małość jego losów, zdeterminowanych przez transcendentne fatum^[28].

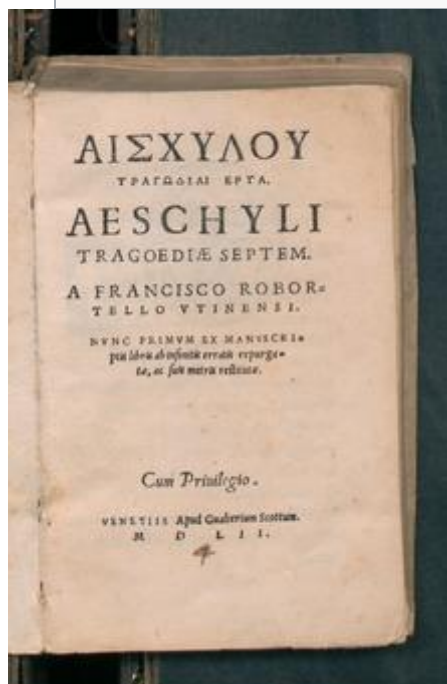
Spuścizna[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

[Zobacz](#)
[teksty Ajschylosa w Wikiźródłach](#)

[Zobacz kolekcję cytatów z](#)
[Ajschylosa w Wikicytatach](#)

Aeschyli *Tragoediae septem*, 1552

Twórczość Ajschylosa obejmowała mniej więcej 90 utworów: około 70 [tragedii](#) i 20 [dramatów satyrowych](#), jednak do naszych czasów z tego olbrzymiego dorobku w całości przetrwało zaledwie 7 sztuk, a oprócz tego tytuły utworów i różnej wielkości fragmenty.

- [Persowie](#) (*Persai*) (wystawiono 472 p.n.e.)

- [Siedmiu przeciw Tebom](#) ([tekst](#)) (*Hepta epi Thebas*) (wystawiono 467 p.n.e.)
- [Błagalnice](#) ([tekst](#)) (*Hiketides*) (wystawiono 463 p.n.e.)
- trylogia tragiczna [Oresteja](#) (wystawiono 458 p.n.e.)
 - [Agamemnon](#)
 - [Ofiarnice](#) (*Choephoroi*)
 - [Eumenidy](#) (*Eumenides*)
- [Prometeusz w okowach](#) (*Prometheus desmotes*) (wystawiono 458 p.n.e.) – środkowa część trylogii tragicznej, w skład której wchodziły także niezachowane do dziś sztuki *Prometeusz niosący ogień* i *Prometeusz wyzwolony*^[29]